

*Вегера Р. І., студент напряму підготовки
«Соціальна педагогіка» НУБіП України (м. Київ)
Виговська С. В., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки НУБіП України (м. Київ)*

РОЛЬ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано роль учнівського самоврядування в контексті становлення особистості, визначено відповідні умови успішної співпраці усіх учасників педагогічного процесу.

Ключові слова: учнівське самоврядування, лідер, управління, суспільство.

В статье проанализирована роль ученического самоуправления в контексте становления личности, определены соответственные условия успешного сотрудничества всех участников педагогического процесса.

Ключевые слова: ученическое самоуправление, лидер, управление, общество.

Постановка проблеми. Сьогодні надзвичайно важливо сприяти формуванню особистісних якостей громадянина демократичної держави, патріота України, виховувати особистість, якій притаманні демократична громадянська культура, готовність до компетентної участі у житті суспільства – ось у чому мета громадянської освіти відповідно до Концепції громадянської освіти в школах України. Сьогодні нам понад усе бракує саме компетентного досвіду участі у суспільно-політичних процесах в країні. Тому насамперед потрібно створити умови для того, щоб учні могли його набути шляхом участі у шкільному самоврядуванні, створення дитячих і молодіжних об'єднань, співробітництва з громадськими організаціями, самостійного прийняття рішень й уміння діяти в правовому полі, аналізувати різноманітні ситуації, передусім, у своєму найближчому оточенні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою учнівського самоврядування на сучасному етапі розвитку освіти активно займаються І.Єрмаков, Г. Кириченко, М. Приходько та інші. Формуванням громадянськості цікавилися В. Сухомлинський, В. Оржеховська, О. Пометун та інші. Різні аспекти проблем громадянського виховання розглядали такі дослідники: М. Боришевський, М. Бургін, І. Бех, О. Вишневський, Т. Дем'янюк, В. Поплужний, Б. Павленік, В. Лозова, Г. Троцько, М. Рогозін, О.Сухомлинська, Т. Умуракова, К. Чорна, які переконливо доводять, що процес управління системою громадянського виховання особистості вимагає постійного аналізу, науково-творчого обґрунтування, визначення, практичного забезпечення та розробки інноваційних технологій його здійснення.

Метою статті є аналіз ролі учнівського самоврядування в контексті становлення особистості відповідно до вимог сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Український народ з давніх часів бореться за свою незалежність, право на краще життя. Творцями ж цієї історії, її рушійною силою завжди була молодь країни. Євроінтеграційні процеси, перехід до Болонської системи навчання, становлення України як незалежної, суверенної держави – усі ці фактори ще більше підкреслили роль молоді у якісному вирішенні подальшої долі народу. Молодь є барометром нашого суспільства, адже вони дуже чутливо сприймають всі зміни. Важко переоцінити їх внесок у розвиток держави, тим більше організована молодь, яка має конкретну мету, завдання, цілі.

Виховання творчої особистості нерозривно пов'язане з майбутнім країни, відродженням нації, гуманізацією суспільства. Людина повинна жити з думкою: все для блага особистості, кожному є місце у соціумі, кожен цінний для суспільства таким, яким він є. Керувати політичними, національними та економічними процесами повинні ті, хто насправді є професіоналами, хто уміє гуртувати навколо себе і вести за собою, хто здатен сформувати професійну команду, в якій поважають думку кожного члена, у якій кожен може виявити свої здібності й реалізуватись у тій чи іншій справі.

Дитяче та молодіжне самоврядування є найпершою сходинкою місцевого самоврядування. Його значення полягає не в тому, щоб діти включалися до існуючих структур керівництва, управління, виконання, а в тому, аби вони набували особистого досвіду демократичних відносин.

І.В.Баранов стверджує, що самоуправління – це не вседозволеність, а участь школярів в управлінні власними справами: не справами адміністрації, педагогів чи батьків, а власними, які належать до компетенції учнів. Саме у цьому і полягає право на управління самостійно та з повною відповідальністю організувати справи свого колективу. Це можуть бути, наприклад, організація чергування, благоустрій шкільного подвір'я, благодійна діяльність, поповнення матеріальної бази та інше [3].

Такі завдання суспільства вимагають нових підходів до виховання, до виявлення і розвитку здібностей лідера, адже лідер у школі – це майбутній політик чи бізнесмен, якому вирішувати як щоденні, так і масштабні завдання, які поставить суспільство в час загальної глобалізації світу. Успіх України на світовій арені закладається сьогодні у школі лідерства – шкільному самоврядуванні учнів. Головне завдання шкільного самоврядування полягає в тому, що через розвиток соціальної активності учнів виховує в них почуття власної гідності та надає їм можливість виявляти себе далі.

Система дитячого самоврядування – результат тривалої роботи педагогічного та учнівського колективів із визначенням елементів, зв'язків, якостей системи. При цьому педагоги не можуть регламентувати їх міжособистісні, міжвікові, внутрішньогрупові та міжгрупові стосунки. Однак діагностувати їх стан, регламентувати діяльність, в якій складаються ці стосунки, надавати допомогу та підтримку тим дітям, котрі потребують зміцнення власної самоуправлінської позиції, – професійний обов'язок педагога як вихователя [4].

На думку російських авторів книги «Школьное самоуправление. Опыт Тверского региона», самоврядування – це частина педагогічного процесу, що розвивається і керується педагогами на основі соціальних, правових та етичних принципів. Повсякденна робота органів самоврядування учнів виявляється у плануванні діяльності свого колективу, організації такої діяльності, аналізі результатів роботи, підбитті підсумків зробленого та прийнятті рішень.

Є.М.Бачинська звертає увагу на те, що часто за основу розуміння та визначення змісту і сутності поняття «учнівське самоврядування» беруться лише організаційні форми. Учнівське самоврядування є там, де школярі відчувають себе господарями навчального закладу,

відповідальними за події, які в ньому відбуваються, де вони виявляють ініціативу та творчість у вдосконаленні шкільного життя [1].

У психолого-педагогічній літературі учнівське самоврядування визначається так:

- добровільне об'єднання учнів, мета якого сформувати у дітей почуття господаря навчального закладу, класу, вміння співробітничати на принципах партнерства, гласності, демократизму [5];

- засіб підготовки учнів до життя і праці в умовах демократії [10];

- діяльність, яка дає простір для вияву і розвитку кращого в особистості [2];

- засіб, що стимулює виховання особистості [6];

- форма організації дитячої самодіяльності [8].

На думку М.Ю. Красовського, учнівське самоврядування – це спосіб організації життя учнівського колективу, який реалізується в залученні учнів до планування, організації роботи, контролю та підбитті підсумків їх навчальної, трудової, суспільно корисної діяльності за допомогою педагогічного колективу [9].

Самоврядування дітей та молоді забезпечує комплексний вплив на учнів через їхнє залучення до усвідомленої, системної участі у житті навчального закладу, дитячої громади. В учнів з'являється можливість об'єктивно оцінити освітню діяльність школи, позашкільного закладу, громадської організації чи об'єднання [7].

Особливу увагу потрібно приділити формуванню у школярів демократичної культури, яка необхідна для саморозвитку та самовдосконалення у правовій державі. Вироблення навичок самоуправління, вільного вибору та відповідальності дозволяє розвивати бажання брати участь у громадському житті, реалізовувати свої права та свободи, відповідати за свої вчинки, обирати владу і свій шлях у житті [8].

Проте є ще й інша сторона організації роботи органів самоврядування дітей та молоді – це формалізований стандартний підхід, прагнення деяких керівників замінити творчий процес офіційно-діловим, інколи навіть бюрократичним, підходом до роботи органів учнівського самоврядування. Часто пленарні засідання, ділові зустрічі, засідання комісій чи ради лідерів, круглі столи перетворюються на шоу дітей, які грають роль дорослих і використовують задалегідь підготовлені виступи. Хочеться застерегти педагогів від подібних дій [4].

Координатор чи консультант допомагає дитині зробити виступ, підготувати ту чи іншу інформацію, але не готує за неї. Він редагує проекти дитячих виступів, пропонує дитині правильно побудувати думку, логічно впорядкувати текст виступу, дає пораду про недоцільність та неефективність виголошення промови шляхом читання її з аркуша. Педагог зазначає те, що написаний виступ необхідний для того, щоб мати впевненість у собі, можливість подивитися, зорієнтуватися у тому, про що ще не було сказано. Сам виступ виголошується вільно, словами, близькими до тексту. Звичайно, до публічних виступів дітей-лідерів потрібно готувати на заняттях Школи лідерів чи тренінгах навчання активу.

Саме можливість дітей взяти ініціативу і право вибору у свої руки, налагодити партнерські стосунки з усіма, кому цікава дана тематика, відстояти свої права, виконати свої обов'язки і відповідати за свої вчинки і є показником реального дієвого самоврядування дітей та учнівської молоді [5].

Необхідно визначити й уточнити певні правила, педагогічні технології, типові статuti, положення, програми, пам'ятки, алгоритми та інше. Але вимога повного наслідування буде забюрократизованістю всього процесу.

З метою запобігання цьому варто частіше організовувати обмін досвідом, методичними та інформаційними матеріалами керівників, координаторів та дітей-лідерів з різних напрямів роботи. Вони самі визначають кращий досвід і напрацювання та використовують їх у своїй діяльності.

М.Г. Чупров та І.Г. Бехталь стверджують, що учнівське самоврядування – форма організації життєдіяльності колективу, що забезпечує розвиток його самостійності у прийнятті рішень для досягнення громадських значимих цілей.

Самоврядування – багатогранне соціально-педагогічне явище, яке складається з ряду значимих компонентів, а саме: соціального, правового, соціально-психологічного, педагогічного, мотиваційного.

Соціальний компонент самоврядування необхідно розглядати як складову частину громадського самоврядування. У навчальних закладах учні вперше беруть участь у прийнятті та реалізації соціально значимих рішень, у вирішенні важливих управлінських проблем. Саме завдяки участі в процесі самоврядування у них формується почуття

співпричетності до подій і відповідальності за прийняті рішення.

Правовий компонент окреслює межі компетентності та правомірності прийняття рішень, що свідчить про наявність чи відсутність правових гарантій учнів, педагогів та батьків. На жаль, правові гарантії поки що дуже розмиті, але створення їх важливе.

Соціально-психологічний компонент розглядається як умова освіти колективу і як її результат. Він виражається через рівень готовності учнів, педагогів та батьків до спільного вирішення навчально-виховних завдань із позиції самоврядування.

Педагогічний компонент враховує соціально-психологічні підходи до самоврядування, оскільки рівень навчально-виховних завдань обумовлений соціальними умовами, що відображають певний етап соціальних відносин, а сам процес навчання і виховання характеризується соціально-технологічними особливостями управлінських відносин педагогів, батьків та учнів.

Мотиваційний компонент є рушійною силою розвитку самоврядування. Ставлення учнів до мети діяльності, наявність мотивів до участі в ній відображають соціальний рівень визнання ідей самоврядування у дитячому колективі [4].

Таким чином, сукупність вищезазначених компонентів пояснює визначення поняття «самоврядування у дитячих колективах» як форму організації життєдіяльності учнів, що забезпечує розвиток їх самостійності у прийнятті рішень та їх реалізації для досягнення соціально значимих цілей, становлення їх як особистостей.

Працюючи спільно над організацією життєдіяльності членів колективу свого закладу, відбувається практичне навчання, розвиток, удосконалення та виховання всіх сторін учасників цього процесу – педагогів, батьків, інших зацікавлених дорослих та дітей, учнівської молоді. Проте досягаються позитивні результати такої співпраці лише за умов:

- взаємної довіри та підтримки;
- дотримання усіма учасниками процесу моральних та етичних норм;
- спільного пошуку найоптимальніших шляхів вирішення конкретних питань;
- постійних зустрічей та дискусій за круглим столом між членами органу дитячого самоврядування і дорослими;
- залучення (відповідно до своїх знань, умінь, інтелектуального розвитку та

наявності організаторських здібностей) дітей, починаючи з молодшого шкільного віку;

- усвідомлення усіма своєї причетності до результатів діяльності і значущості у спільній справі;

- активної участі всіх членів великого колективу в реалізації спільних справ.

Висновки. Отже, основною ланкою у становленні особистості та виховного колективу є учнівське самоврядування – самодіяльна організація дитячого життя в школі. Вона уособлює демократичну та самодіяльну атмосферу, захищає й забезпечує права всіх учасників колективу, сприяє формуванню у них громадянськості, організаторських якостей, допомагає педагогічному колективу в проведенні різноманітних заходів, виступає їх ініціатором. Загалом учнівське самоврядування є незамінним помічником педагогів.

З погляду вікових психологічних особливостей для підліткового віку характерна підвищена сприйнятливість до

соціальних явищ; для нього необхідне визнання, повинна бути наявність мотивації на взаємодію в групі; дитина готова до змін, відчуває потребу в своїх досягненнях і своєму самовизначенні.

Участь у шкільному самоврядуванні або в діяльності громадської організації сприяє формуванню громадянської позиції і ціннісного ставлення до себе й інших; дозволяє учням підвищити соціальну компетентність; розвивати соціальні навички поведінки і установок на самостійне ухвалення рішення соціальних проблемних ситуацій.

Перспективи подальших досліджень. Здійснений аналіз ролі учнівського самоврядування у становленні особистості не претендує на вичерпність. Перспективним напрямом подальшого наукового пошуку є дослідження організаційно-педагогічних умов ефективного функціонування учнівського самоврядування у навчальних закладах різних типів.

Література

1. Байрамова М. Технології учнівського самоврядування / Байрамова М., Дзюбук А., Дзюбук В. // Директор школи. – 2003. – №15, 16. – С.11-13; С.11-12.
2. Варивончик Д.З. Здорові діти – здорова планета: Учнівське самоврядування: з досвіду / Варивончик Д.З // Освіта. – 2003.
3. Доценко Т.М. Організаційно–правова база діяльності органів самоврядування дітей та учнівської молоді : методичний посібник / Доценко Т.М. – Біла Церква, 2009. – 256 с.
4. Доценко Т.М. Організація навчання лідерів самоврядування дітей та учнівської молоді : методичний посібник / Доценко Т.М. – Біла Церква, 2009. – 248 с.
5. Доценко Т.М. Організація роботи комісії самоврядування дітей та учнівської молоді : методичний посібник / Доценко Т.М. – Біла Церква, 2009. – 248 с.
6. Дяків В.Г. Гімназійне самоврядування: Аналіз і тенденції розвитку : матеріали і документи / В.Г. Дяків, Г.І. Попіль // Позакласний час. – 2000. – № 28-29. – Вкл. – С.87-94.
7. Карпенчук С. Теорія і методика виховання / Карпенчук С. – К.: Вища школа, 1997. – 261 с.
8. Кириченко В.І. Учнівське самоврядування в сучасному навчальному закладі / В.І. Кириченко, Ковганич Г.Г. – К.:Точка, 2008.
9. Красовицький М.Ю. Виховна робота в школі: досвід і проблеми / Красовицький М.Ю. – К.: Освіта, 1992. – 354 с.
10. Оржеховська В.М. Учнівське саморядування: пошук ефективних моделей і технологій / В.М. Оржеховська, Г.Г. Ковганич. – К.: Навч.посіб, 2007. – 268 с.

*Vegera R., student specialty "Social pedagogy"
Vygovsjka S., PhD, associate professor*

ROLE OF STUDENT GOVERNMENT IN IDENTITY FORMATION

In this article students' self-government in the context of identity formation is reviewed and analyzed. Particular attention is given to theoretical materials and learning activities of student government. Today we lack above all is competent experience in socio-political processes in the country. So the first thing you need is to create conditions so that students can acquire it through participation in school government, the creation of children's and youth organizations, cooperation with non-governmental organizations, independent decision-making and the ability to work in the legal field, analyze various situations, especially in its immediate vicinity.

Such problems of society require new approaches to education, to identifying and developing leadership skills, as a leader in school is a future politician or businessman, who decides both daily and major tasks that put society in a general globalization of the world.

Keywords : students' self-government, leader, management, society.